

İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Akademik ve Etkinlik Gelişim Alanına Yönelik Görüşlerinin Okul Gelişim Modeli Açısından İncelenmesi

Kazım SELEK^{*a}, Cemal TOSUN^b

Makale Bilgisi

DOI:

Makale Geçmişi:

Geliş :27.10.2023

Düzeltilme :21.11.2023

Kabul :27.11.2023

Keywords:

Din Eğitimi,

İmam Hatip Lisesi,

Okul Gelişim Modeli,

Akademik Gelişim Alanı,

Etkinlik Gelişim Alanı.

Makale Türü:

Araştırma Makalesi

Öz

Hayatı etkileyen siyasi, ekonomik, toplumsal değişimler okulların da değişiminin gerekliliğini gündeme getirmiştir. Dolayısıyla dünyada 70'li yıllarda okul geliştirme arayış ve anlayışları ortaya çıkmaya başlamıştır. Benzer gelişmeler 90'lı yıllarda Türkiye'nin gündemine girmiştir. 90'lı yıllardan bu yana farklı anlayışlarla yürütülen okul geliştirme çalışmalarının günümüzde Okul Gelişim Modeli ile yürütülmesi planlanmıştır. Okul Gelişim Modeli "2023 Eğitim Vizyonu"nda benimsenen bir modeldir. Okulların kurumsal kapasiteleri ve okulda gerçekleştirilen etkinlikler ile akademik faaliyetler ve proje çalışmaları modelde gelişim alanı olarak belirlenmiştir. Araştırmada öğrencilerin akademik ve etkinlik gelişim alanına yönelik görüşleri ele alınmıştır. Araştırma 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Ankara'nın farklı ilçelerinde bulunan 5 imam hatip lisesi (İHL)nde toplam 30 öğrenciyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmada nitel araştırma yönteminin çoklu durum deseni tercih edilmiş ve katılımcıların görüşlerini almak amacıyla görüşmeler gerçekleştirilirken yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. İmam hatip liselerinde diğer liselerle ortak olan derslerin öğretiminin yanında meslek derslerinin öğretiminin yapılmasından dolayı akademik alanda hem mesleki hem de ortak eğitim-öğretim alanı ele alınmıştır. Öğrencilerin akademik ve etkinlik gelişim alanına yönelik görüşleri Okul Gelişim Modeli açısından incelenmiştir. Görüşme yöntemi kullanılarak elde edilen veriler betimsel veri analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Veriler tema, kategori ve kodlar yardımıyla ortaya konulmuştur. Katılımcı öğrencilerin akademik ve etkinlik gelişim alanına yönelik görüşlerinin Okul Gelişim Modeli'nde belirlenen hedeflerle uyumlu olduğu görülmüştür.

Investigation of Imam Hatip High School Students' Views on Academic and Activity Development Area in Terms of School Development Model

Article Information

DOI:

Article History:

Received :27.10.2023

Revised :21.11.2023

Accepted :27.11.2023

Keywords:

Religious Education,

Abstract

Political, economic and social changes that affect life have brought about the change of schools. In the 70s, the search and understanding of school development began to emerge in the world. Similar developments came into effect in Turkey in the 90s. School development studies, which have been carried out with different understandings since the 90s, are planned to be carried out with the School Development Model today. School Development Model is a model adopted in the "2023 Education Vision". The institutional capacities of schools, the activities carried out in schools, academic activities and project studies are determined as

*İlgili Yazar: kazımselek@gmail.com

^a Milli eğitim Bakanlığı, Antalya, Türkiye, <http://orcid.org/0000-0002-0229-7026>

^b Prof. Dr. Ankara Üniversitesi, <http://orcid.org/0000-0002-9941-4769>

İmam Hatip High School,
School Development
Model,
Academic Development
Area,
Activity Development
Area,

Article Type:
Research Article

development areas in the model. In the research, students' opinions regarding academic and activity development were discussed. The research was conducted with a total of 30 students in 5 imam hatip high schools (İHL) in different districts of Ankara in the 2018-2019 academic year. In the study, the multiple case design of the qualitative research method was preferred and a semi-structured interview form was used to obtain the opinions of the participants. Since imam hatip high schools teach vocational courses in addition to teaching common courses with other high schools, both vocational and common education and training areas are addressed in the academic field. Students' views on academic and activity development were examined in terms of the School Development Model. The data obtained using the interview method was analysed using the descriptive data analysis method. The data was presented with the help of themes, categories and codes. It was observed that the participating students' views on academic and activity development were compatible with the goals determined in the School Development Model.

Giriş

“Eğitimde fırsat eşitliği” ve “herkes öğrenebilir” ilkelerinden yola çıkarak, okul her bireye nasıl etkili bir şekilde öğrenebileceği konusunda rehberlik eder. Bireyler okul yönetiminde iş birliği içinde çalışarak yaşam boyu öğrenmeyi gerçekleştirirler (Özkan, 2009). Okul, bilginin oluşturulduğu ve yayıldığı bir yerdir. Bireyler bu mekânlarda sorular sorar ve bilgilerini gelişmiş bir nedensel ilişki çerçevesinde yapılandırır. Günümüz okulu yalnızca belirli bilgi, beceri ve değerleri kazandıran bir kurum değil, aynı zamanda 21. yüzyıl becerilerini geliştirmek ve aktarmak üzere nitelikli bireyler yetiştiren sosyal yönelimli bir organizasyondur. Okullar, sosyal bir sistem olarak genç nesilleri hayata hazırlama bunun yanında toplumun kültürünü ve değer yargılarını gençlere aktarma görevi kendisine yüklenmiş örgütlerdir. Toplumsal aktarımın gerçekleştirilmesi sürecinde toplumdaki değişim ve gelişmeyle eş zamanlı olarak okulların da geliştirilmesi ve değiştirilmesi gerekmektedir (Akran, 2020). Bu nedenle okullar kendilerini günün koşullarına göre sürekli yenilemeli, çağdaş öğrenci profillerine uygun eğitim yaklaşımlarını benimsemeli ve buna uygun çevre koşullarının oluşturulmasında iş birliği yapmalıdır (Arslan ve diğerleri, 2019).

Dünyada yaşanan gelişmelerin sonucunda ortaya çıkan okul geliştirme çalışmaları 70’li yıllarda Amerika’da Etkili Okul, 90’lı yıllarda İngiltere’de Okul Geliştirme anlayışı ile uygulanmıştır (Balcı, 2014). Bu anlayışların ülkemize de yansımaları olmuş ve 90’lı yıllarda Türkiye’de okulları geliştirme çalışmaları başlatılmıştır. Laboratuvar Okulları ve Planlı Okul Gelişim Modeli ile hayata geçirilen çalışmaların “2023 Eğitim Vizyonu” nda benimsenen Okul Gelişim Modeli ile devam ettirileceği belirtilmiştir (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018). Model geçmişte benimsenenlerden farklı olmayıp sadece bazı alanlarda değişiklik içeren bir yapıdadır (Ertürk, 2020). Okul geliştirme çalışmaları dünya çapında birbirinden etkilenerek yeni anlayışlar ortaya çıkardığından dolayı benzerlikleri bulunabilmektedir.

Okul Gelişim Modeli paylaşım ve iş birliğine dayalı bir modeldir. Okullarda paylaşım kültürünü oluşturmak ve paydaşlar arasında iş birliğini sağlamak amaçlanmaktadır. Okul, farklı niteliklere sahip çok sayıda insanın bulunduğu ve diğer örgütlerden farklı yapıya sahip bir kuruluştur. Bu nedenle okulun gelişimi, okul topluluğunun tüm üyelerinin iş birliğini gerektirir (Gökçer, 2011). Modelin etkili okul oluşturma yolunda birçok olumlu yönü vardır. Okul Gelişim Modeli’nin olumlu yönlerinden biri okulların bütüncül olarak değerlendirilmesi ve öğrenci profillerinin gelişimine katkı sağlamasıdır. Aynı zamanda Okul Gelişim Modeli’nin okullardaki eksiklikleri tespit etmek, öğrenci performansını artırmak, öğretmen potansiyelini geliştirmek ve geleceğe yönelik doğru kararlar almak için etkili olacağı düşünülmektedir (Akran, 2020). Okulun fiziki imkânlarının yeterli hale getirilmesi, öğretmen gelişiminin sağlanması, öğrencilerin öğrenmeye yönlendirilmesi okul gelişiminde önem verilen konuları oluşturmaktadır (Altun & Cengiz, 2012). Okul Gelişim Modeli, okulların nasıl geliştirileceğini, kaynakları kimin ve nasıl kullanacağını değerlendirerek okullara rehberlik eder ve okul gelişim uygulamaları için bir çerçeve sağlar (Şahin, 2015).

Yeni model, rekabet ve çekişmeden ziyade paylaşmaya dayalı anlayışı benimsemeye ve süreç boyunca okulların izlenmesi, değerlendirilmesi ve desteklenmesine odaklanmaktadır. Bir okulu diğeriyle rekabet ettirmek veya karşılaştırmak amaçlanmamaktadır. Her okul kendi şartlarına göre değerlendirilmektedir. Çünkü her okulun bulunduğu çevre koşulları, sosyo-ekonomik yapı ve belirlemiş olduğu hedefler farklılık

göstermektedir. Değerlendirme sırasında okullar bir önceki yarıyıl ve öğretim yılı itibarıyla ne kadar yol kat ettikleri ve kendileri için belirledikleri hedeflere ulaşmış olup olmadığı hakkında genel bir dönüt alırlar. Diğer bir deyişle Okul Gelişim Modeli ile okulların fiziki koşulları, performansları ve eğitim hedeflerine ulaşma çabaları sürekli izlenmektedir (Akran, 2020). Okulların her yıl hazırlayacakları Okul Gelişim Planı doğrultusunda yapacakları çalışmalarla bulunduğu noktadan ulaştığı noktaya kadar olan gelişimi incelenmektedir. Planlama okul gelişim süreci için anahtar unsuru oluşturmaktadır ve öğrenci başarısını arttırmak planın önemli işlevlerindedir. Okul Gelişim Planı öğretim süreçlerinin niteliği ve öğrenci başarı seviyesinin artırılmasına odaklanmakta ve planın amacını eğitim-öğretim sürecinin niteliğinin geliştirilmesi ve öğrencilerin gerekli yeterlik düzeylerine ulaşmasını sağlamak oluşturmaktadır. Planlama sürecinde hedef belirleme önemli bir role sahiptir. Hedef belirlenirken okulun, çevrenin ve paydaşların özelliklerini, okuldan beklentileri ve okulun kaynaklarını dikkate almak gerekmektedir (Bozbayındır & Alev, 2020).

Okullardaki akademik çalışmalar, etkinlikler ve projeler ile okulun kurumsal kapasitesi modelde gelişim alanı olarak belirlenmiştir. “2023 Eğitim Vizyonu”nda yıllık hazırlanan Okul Gelişim Planı’nda gelişim alanlarına yönelik yapılacak çalışmaların belirlenmesi gerektiği ve çalışmaların gerçekleştirilmesinin ardından Okul Profili Değerlendirme Projesi ile okulların değerlendirileceği belirtilmiştir (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018). Okulların değerlendirilmesinde sonuçtan ziyade gelişim sürecinin bütün olarak değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Öğrenci başarılarının artırılması bu gelişim modelinin amacını oluşturmakta ama sadece öğrenci başarılarının değerlendirilmesinden daha çok okulun gelişim sürecinin değerlendirilmesi planlanmaktadır (MEB, 2018). Okulun bütünsel gelişimi yanında öğrencinin bütünsel gelişimine önem verilmektedir. Öğrencinin maddi ve manevi anlamda gelişimi önemsenmekte ahlaki anlamda gelişimine önem verilmektedir. İnsanın varoluşsal birlik ve sosyal bütünlüğü içinde düşünülmesi önemsenmektedir. İnsanı somut ve soyut varlığıyla algılayan holistik felsefi düşünceye vurgu yapılmaktadır. İnsanın doğadan ve toplumdaki yerinden uzaklaştırılmasına karşı çıkılarak çoklu yapısının korunmasına önem verilmektedir. Geleneksel ve modern değerleri özümsemiş bir vatandaş yetiştirmeyi amaçlayan modele göre eğitim, modern eğitim süreçlerinin sınırlarını aşarak yeni felsefi analizlere olanak sağlamaktadır. Birey ve toplumun bütünlüğüne değer veren bir insan anlayışı dikkate alınmaktadır. İnsan ruhu ve bedeninin birliği vurgulanarak yalnızca fiziksel dünyanın temel ihtiyaçları değil, aynı zamanda insanın manevi boyutunun önemi belirtilmektedir (Baltacı & Coşkun, 2019).

“2023 Eğitim Vizyonu”nda okul kademelerinin her birine yönelik gelişim hedefleri belirlendiği gibi imam hatip okullarına da yönelik hedefler belirlenmiştir. İmam hatip okullarının müfredat, ders yapısı ve dil yeterliliklerinin iyileştirilmesi, imam hatip okulları ile yükseköğretim kurumları arasında iş birliğinin artırılması temel hedefler olarak benimsenmiştir. Bunların yanında imam hatip liselerindeki program çeşitliliğinin korunması ve genel ortaöğretimdeki yapıyla uyumlu hâle getirilmesi, öğretim programlarındaki ders saati ve türünün azaltılması, meslek dersleri ile diğer ortak derslerin oranlarının farklı alanlarda üniversite okuyacak öğrencilere göre planlanması, Arapça ve diğer yabancı dillerde destek eğitimleri düzenlenmesi, Arapça ders kitaplarının dinleme, konuşma, okuma ve yazma alanlarında tüm dil becerilerini geliştirecek şekilde bir bütün hâlinde tasarlanması ve Arapça öğreniminde etkileşimli kaynaklardan yararlanılması alt hedefler olarak belirlenmiştir (MEB, 2018). Türk eğitim sistemi içerisinde yer alan ve din eğitim-öğretiminin ağırlıkta olduğu imam hatip liseleri diğer öğretim kurumları gibi geliştirilmesi gereken kurumlardır. Bu kurumların geliştirilmesinde paydaşların görüşleri doğrultusunda geliştirme çalışmalarına yön verilmesi gerekmektedir. Araştırmada İHL öğrencilerinin okullarındaki akademik ve etkinlik alanlarına yönelik değerlendirmeleri Okul Gelişim Modeli açısından incelenmiştir. Öğrencilerin görüşleri Okul Gelişim Modeli’nde benimsenen hedeflerle karşılaştırılmıştır. İmam hatip liselerinde eğitim-öğretim alanında hem mesleki hem de diğer ortaöğretim kurumlarıyla ortak öğretim programı uygulandığından akademik alanda hem mesleki hem de akademik eğitim-öğretim incelenmiştir. “2023 Eğitim Vizyonu”nda imam hatip liselerindeki ortak derslere yönelik akademik kavramı kullanıldığından dolayı araştırmada ortak dersler için akademik kavramı kullanılmıştır (MEB, 2018).

Araştırmanın Problemi

İHL öğrencilerinin okullarındaki akademik ve etkinlik alanı olarak belirlenen gelişim alanlarına yönelik değerlendirmelerini tespit edip Okul Gelişim Modeli açısından incelemek araştırmanın problemi oluşturmaktadır.

Öğrencilerin mesleki ve akademik eğitim-öğretim alanındaki değerlendirmelerinin Okul Gelişim Modeli açısından incelenmesi akademik alanın alt problemlerini oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

İHL öğrencilerinin okullarındaki akademik ve etkinlik gelişim alanlarına yönelik değerlendirmelerinin belirlenmesi ve belirlenen değerlendirmelerin Okul Gelişim Modeli açısından incelenmesi araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

Okul geliştirme ve “2023 Eğitim Vizyonu”nda belirlenen Okul Gelişim Modeli bağlamında imam hatip liselerini ele alan akademik bir çalışma olmaması nedeniyle araştırmanın akademik alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. İmam hatip liseleriyle ilgili okul geliştirme çalışmalarında geleceğe dair planlamalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırmada yöntem olarak nitel araştırma yöntemi, desen olarak çoklu durum tasarımı kullanılmıştır. Durum çalışması, araştırılmakta olan durumu gerçek yaşam ortamına yerleştirerek araştırmacılara zengin bir veri kaynağı sağlayan nitel bir araştırma tasarımıdır (Yin, 2009). Durum deseni araştırmacılara bir kişiyi, olayı veya kurumu derinlemesine inceleme fırsatı sunmaktadır (Seggie, 2017). Bu nedenle çalışmada durum (vaka) tasarımına öncelik verilmiştir. Okullar durum olarak belirlendiğinden ve çok farklı yapıda olduklarından çoklu durum deseni kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

İmam Hatip Lisesi (İHL) öğrencilerinin okullarındaki akademik ve etkinlik alanlarına yönelik görüşlerini Okul Gelişim Modeli açısından incelemek amaçlandığından araştırma Ankara’da 5 İHL’nde 2018-2019 eğitim-öğretim yılında gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu 11 ve 12. sınıf öğrencilerinden oluşan toplam 30 öğrenci oluşturmaktadır. Katılımcıların belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma Tevfik İleri, Keçiören, Hacı Bayram, Çankaya Faik Güngör, Şehit Ömer Takdemir Anadolu imam hatip liselerinde gerçekleştirilmiştir. Tevfik İleri ve Şehit Ömer Takdemir Anadolu imam hatip liseleri proje okulu olup diğerleri genel Anadolu İHL’dir. Katılımcı öğrencilerle ilgili bilgiler Tablo 1.’de yer almaktadır.

Tablo 1. Çalışma Grubu

<i>Rumuz</i>	<i>Okul</i>	<i>Sınıf</i>	<i>Cinsiyet</i>	<i>Anne Eğitim Düzeyi</i>	<i>Anne Meslek</i>	<i>Baba Eğitim Düzeyi</i>	<i>Baba Meslek</i>
Öğr.1	Çubuk Şehit Ömer Takdemir AİHL	12	Kadın	Lise	Ev Hanımı	Yüksek Lisans	Öğretim Görevlisi
Öğr.2	Çubuk Şehit Ömer Takdemir AİHL	12	Kadın	Lisans	Öğretmen	Yüksek Lisans	Uzman
Öğr.3	Çubuk Şehit Ömer Takdemir AİHL	11	Kadın	Ortaokul	Ev Hanımı	Ortaokul	Serbest Meslek
Öğr.4	Çubuk Şehit Ömer Takdemir AİHL	12	Erkek	Lise	Ev Hanımı	Lise	Memur
Öğr.5	Çubuk Şehit Ömer Takdemir AİHL	11	Kadın	Ortaokul	Ev Hanımı	Ortaokul	Esnaf
Öğr.6	Çubuk Şehit Ömer Takdemir AİHL	11	Kadın	Lise	Ev Hanımı	Ortaokul	Esnaf
Öğr.7	Keçiören AİHL	12	Erkek	Ön Lisans	Ev Hanımı	Lisans	Emekli
Öğr.8	Keçiören AİHL	12	Erkek	Lise	Ev Hanımı	Lise	Güvenlik Şefi
Öğr.9	Keçiören AİHL	12	Erkek	Lise	Ev Hanımı	Ortaokul	Serbest Meslek
Öğr.10	Keçiören AİHL	12	Kadın	İlkokul	Ev Hanımı	Yüksek Lisans	Müteahhit
Öğr.11	Keçiören AİHL	12	Kadın	Lise	Öğretmen	Lise	Genel Müdür
Öğr.12	Keçiören AİHL	12	Kadın	İlkokul	Ev Hanımı	İlkokul	Serbest Meslek

Öğr.13	Altındağ AİHL	12	Erkek	İlkokul	Ev Hanımı	Lise	Esnaf
Öğr.14	Altındağ AİHL	11	Erkek	Ortaokul	Ev Hanımı	İlkokul	Şoför
Öğr.15	Altındağ AİHL	11	Erkek	Ortaokul	Ev Hanımı	Ortaokul	Reklamcı
Öğr.16	Altındağ AİHL	12	Erkek	Ortaokul	Ev Hanımı	Ortaokul	Bahçıvan
Öğr.17	Altındağ AİHL	12	Erkek	İlkokul	Ev Hanımı	İlkokul	İnşaatçı
Öğr.18	Altındağ AİHL	12	Erkek	Ortaokul	İşçi	Lise	Direksiyon Hocası
Öğr.19	Tevfik İleri AİHL	12	Erkek	Lisans	Kuran Kursu Öğrt.	Lise	Esnaf
Öğr.20	Tevfik İleri AİHL	11	Erkek	İlkokul	Ev Hanımı	Polis Okulu	Polis
Öğr.21	Tevfik İleri AİHL	12	Kadın	İlkokul	İşçi	Lise	İşçi
Öğr.22	Tevfik İleri AİHL	11	Kadın	Yüksek Lisans	Öğretmen	Doktora	Daire Başkanı
Öğr.23	Tevfik İleri AİHL	11	Kadın	Lise	Ev Hanımı	Lise	Emekli
Öğr.24	Tevfik İleri AİHL	11	Kadın	Lisans	Ev Hanımı	Yüksek Lisans	Şube Müdürü
Öğr.25	Tevfik İleri AİHL	12	Kadın	İlkokul	Ev Hanımı	İlkokul	Şoför
Öğr.26	Çankaya Faik Güngör AİHL	11	Kadın	Lisans	Özel Kalem Müdürü	Lise	Esnaf
Öğr.27	Çankaya Faik Güngör AİHL	12	Erkek	Lise	Ev Hanımı	Ortaokul	Esnaf
Öğr.28	Çankaya Faik Güngör AİHL	11	Kadın	Lisans	Ev Hanımı	Lise	Serbest Meslek
Öğr.29	Çankaya Faik Güngör AİHL	11	Erkek	Lisans	Ev Hanımı	Lisans	Şoför
Öğr.30	Çankaya Faik Güngör AİHL	12	Kadın	Lisans	Ev Hanımı	Lisans	Memur

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplamak için görüşme yöntemi ve görüşmeler gerçekleştirilirken yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır.

Verilerin Toplanması

Görüşme yöntemi kullanılarak veriler toplanmıştır. Görüşmeler sırasında yarı yapılandırılmış görüşme formundan yararlanılmış ve genellikle katılımcı öğrencilere aynı soruların sorulmasına dikkat edilmiştir. 11 ve 12. sınıflarda meslek dersleri daha yoğun olduğundan dolayı öğrenciler genellikle bu sınıflardan gönüllülük esasına göre seçilmiştir. Görüşmeler okullarda idarenin uygun gördüğü ve görüşmenin gizliliğini sağlayacak mekânlarda gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler genellikle 30-60 dk. arasında sürmüştür. Öğrencinin onayıyla görüşmenin ses kaydı alınmıştır. Bunun yanında yazılı notlar alınmıştır. Öğrenciye görüşme sonunda görüşmeyle ilgili dönüt verilmiş ve dönütün onaylanmasıyla görüşme sonlandırılmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizine görüşmelerin ses kayıtlarının deşifre edilmesiyle başlanmıştır. Deşifre verilerinin analizinde MAXQDA veri analiz programı kullanılmıştır. Tema, kod ve kategori oluşturulması sırasında tümevarımsal ve tümdengelimsel yöntemler kullanılmıştır. Araştırmanın temaları araştırma soruları bağlamında oluşturulmuş daha sonra verilerden kodlar elde edilmiş ve kodların birleştirilmesiyle kategoriler oluşturulmuştur. Analizde betimsel analiz tekniği kullanılmış ve verilerin sunumunda katılımcıların görüşlerinden aktarımlar yapılmıştır. Akademik ve etkinlik alanları tema, akademik gelişim alanında ise akademik ve mesleki eğitim-öğretim alanları alt temalar olarak belirlenmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlilik

Araştırmada geçerlik ve güvenilirliği sağlamak amacıyla araştırma sorularının hazırlanmasında uzman görüşlerinden yararlanılmıştır. Katılımcıyla görüşme gerçekleştirildikten sonra katılımcıya veriden elde edilen görüşler belirtilerek veriyi teyit etmesi sağlanmıştır. Katılımcılara genellikle aynı soruların sorulmasına dikkat edilmiş ve görüşmenin aynı yöntemlerle kaydı tutulmuştur. Verilerin kodlanmasında tutarlılığa dikkat edilmiştir. Verilerden elde edilen kategori ve kodlarla ham verilerin uygunluğunu kontrol

etmek amacıyla uzman görüşüne başvurulmuştur. Araştırmanın güvenilirlik hesaplamasında Miles ve Huberman'ın (1994) önerdiği güvenilirlik formülü kullanılmıştır. Güvenirlik = Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) hesaplaması sonucunda araştırmanın güvenilirliği %91,7 olarak bulunmuştur.

Bulgular

Katılımcı öğrencilerin okullarındaki akademik ve etkinlik gelişim alanlarına yönelik görüşlerini belirtmeleri istenmiştir. Akademik gelişim alanında öğrencilerin okullarındaki akademik ve mesleki eğitim-öğretime yönelik görüşleri iki ayrı alt temada değerlendirilmiştir.

Akademik Eğitim-Öğretim Alt Temasına Yönelik Bulgular

Öğrencilerin akademik eğitim-öğretim olarak belirlenen diğer ortaöğretim kurumlarıyla ortak olan derslere yönelik görüşlerini belirtmeleri istenmiş ve belirtilen görüşlerden elde edilen kategori ve kodlar Tablo 2.'de sunulmuştur.

Tablo 1. Akademik Eğitim-Öğretim Alt Teması Kategori ve Kodları

Tema/Alt Tema	Kategori	Kodlar
Eğitim-Öğretim / Akademik Eğitim-Öğretim	Etki	Değişim, Katkı, Yönlendirme
	İçerik	Çok Yönlü, Esnek, Müfredat Farklılığı, Uygulama, Yoğun
	Model	Karma Eğitim
	Nitelik	Gelişen, Kalite
	Geleceğe Katkı	Meslekler
	Yöntem-Teknik	Anlatım, Deney, Drama, Münazara, Oyun, Soru-Cevap, Sunum
	Materyal	Ders Kitabı, Akıllı Tahta, Test Kitabı, Kayaç, Afiş, İskelet, Nişasta, Geometrik Şekiller

Okullardaki eğitim-öğretimin öğrencileri etkileyerek onlarda değişime neden olması beklenen bir durum olup Öğr. 23 okulda aldığı eğitimin kendisinde değişime neden olduğunu ve bu değişimi hissedebildiğini *“Bu okul bana dini anlamda da akademik anlamda da çok şey kattı. Kültür seviyesi olarak çok yüksek bir okul burası kültürel açıdan da çok katkısını gördüm.”* şeklinde ifade etmiştir. Bu bağlamda Öğr. 26, aldığı eğitimin davranışlarını ahlaki açıdan olumlu yönde etkilediğini *“Ben burada insanlık bakımından çok şey öğrendim. İnsanlara olan tavrımı değiştirdi. Eskiden herkese aniden tepki verirken şimdi insanları anlayışla karşılamaya çalışıyorum ve sabırlı davranıyorum.”* ifadesiyle belirtmiştir.

İmam hatip liselerinin müfredatında fen ve sosyal bilimler dersleri ile din eğitimi ağırlıklı derslerin öğretimi birlikte yapılmaktadır. Son yıllarda açılan proje Anadolu imam hatip liseleri ile genel Anadolu imam hatip liseleri arasında müfredat ve ders saatleri arasında farklılık bulunmaktadır. Proje okullarında farklı müfredatın uygulanmasının öğrencinin akademik gelişimine katkı sağladığı Öğr. 1 tarafından *“Bu okul proje imam hatip dolayısıyla normal imam hatiplerden müfredatımız farklı. Fen lisesi müfredatını görüyoruz. Bu da bizim gelişmemizi sağlıyor.”* şeklinde ifade edilmiştir. Öğr. 3 proje olmayan İHL’nde dini ağırlıklı bir eğitim yapıldığını iddia ederken kendilerinin proje okullarında çok yönlü bir eğitim aldıklarını ve geniş açıdan düşünmelerinin sağlandığını şu cümlelerle dile getirmiştir:

“Okuldaki eğitim-öğretim çok yönlü, imam hatip seçmemdeki neden de çok yönlü olmasıydı. Bu imam hatipten imam hatibe de değişiyor. İmam hatiplerle ilgili genel olarak söyleyemem. Başka bir imam hatibe gittiğim zaman çok din yüklemesi yapılacaktı. Geniş bir kapsamda düşünemeyecektik sadece din açısından düşünenecektik. Sürekli din üzerinden baskı yapıldığı zaman da başka açıdan düşünemeyecektik. Farklı görüşlere açık olamayacaktık. Bu imam hatipte sadece din üzerinden değil de geniş kapsamlı düşünmemiz için hocaların bize yardım ettiğini düşünüyorum.”

Okullardaki eğitim-öğretimin yoğun olduğu ve öğrenciye farklı aktiviteler gerçekleştirecek esnekliğin bulunmamasına yönelik olarak Öğr. 6 tarafından *“Dersler çok yoğun, konular ağır bu yüzden çok sıkılıyoruz. Öğrencilerin boş kalıp uygulama yapabileceği, kendisinin ders çalışabileceği zaman...”* kalmadığı belirtilmiştir.

Sınıflardaki eğitim-öğretimin karma bir modelde olması gerektiği yönünde görüş bildirilmiştir. Öğr. 20 tarafından bu şekildeki bir sistemin öğrenciler arasındaki uyum ve iş birliğini arttıracığı şu şekilde ifade edilmiştir:

“Karma eğitimi savunuyorum bu imam hatipte olmayan bir şey ama karma eğitimin olması gerektiğini düşünüyorum. Okul dışında karşı cinsten arkadaşlarım var fakat gözlemlediğim kadarıyla buradaki sınıf arkadaşlarım karşı cinsiyetten olanlara kırıcı espriler yapabiliyorlar. Bir nöbetçi kadın öğrenci sınıfa girdiğinde veya diğer kadın öğrencilerle nasıl iletişim kurulabileceğini bilmiyorlar. Bu şekilde alışmaları ve rahat olmaları bakımından üniversitede özellikle karşı cinsler olacağı için karma eğitimin olması gerektiğini düşünüyorum.”

Katılımcı proje okulu öğrencilerinden Öğr. 21 okullarında üniversite sınavına hazırlık amacıyla kursların düzenlendiğini ve bu kursların özel öğretim kurumlarında verilen kurslardan daha kaliteli olduğunu ve öğretmenlerinin bu konuda özverili olduğunu şu şekilde belirtmiştir:

“Okuldaki eğitim-öğretim şu anda 12. sınıfta 12. sınıfın başında hatta yazından başladı kurslar. Dersane eğitiminden daha üstün eğitim alıyoruz hocalarımız tarafından. Her hafta her gün hafta sonu da dahil öğretmenlerimiz bizim için okula geliyorlar. Okul saatlerinden sonrasında da bize ders veriyorlar.”

Proje okulu öğrencileri tarafından okullarında kaliteli bir eğitim-öğretim yapıldığı ifade edilirken bunun karşısında genel Anadolu imam hatip liselerinde eğitim-öğretimin niteliği açısından kaliteli eğitim-öğretimin olmadığı Öğr. 29 tarafından *“Bu okulda çok kaliteli bir eğitim alamıyoruz. Okuldaki öğrencilerde kalite olmayınca eğitim-öğretim kaliteli olmuyor.”* şeklinde ifade edilmiştir.

Okuldaki akademik eğitim-öğretimin öğrencinin gelecekte tercih edeceği mesleğe katkısını değerlendirebilmek amacıyla tercih etmek istedikleri mesleklerle ilgili öğrencilerden bilgi vermeleri istenmiş olup alınan cevaplar Tablo 3.'te yer almaktadır.

Tablo 2. Öğrencilerin Gelecekte Yapmak İstedikleri Meslekler

<i>Gelecekte Yapmak İstedikleri Meslek</i>	<i>Sayı</i>
Radyo – Televizyoncu	1
Tercüman (İngilizce)	1
Bilişimci	1
Hemşire	1
Eczacı	1
Antrenör	2
İmam	1
Polis	2
Subay	1
Astsubay	1
Gıda Mühendisi	1
Moleküler Biyolog	1
Siyaset Bilimci	1
Hukukçu	1
Doktor	1
Mühendis	1
Yazılım Mühendisi	1
İlahiyatçı	1

Öğrencilerin gelecekte yapmak istedikleri meslekler incelendiğinde din hizmeti alanındaki mesleklerden farklı olan mesleklere yönelindikleri görülmektedir. Okulun eğitim yapısındaki din eğitiminin onların meslek tercihlerinde etkili olmadığı görülmektedir. Okuldaki eğitim-öğretimin tercih etmek istedikleri mesleğe katkısının olamayacağı Öğr. 8 tarafından *“Okulda bilişimle ilgili ders göremediğimizden mesleğe katkı sağlayacak dersimiz yok.”* şeklinde belirtilmiştir. Mesleki açıdan katkı sağlamasa da ahlaki açıdan katkı sağlayacağı Öğr. 10 tarafından *“Hemşirelikte bana okulda öğrendiklerimin ahlaki açıdan katkısı olacaktır. Beni ahlaken geliştirdiğinden dolayı mesleğime de katkısı olacağını düşünüyorum.”* şeklinde ifade edilmiştir.

edilmiştir. Öğr. 13 ise okuldaki eğitim-öğretimin dini yükseköğrenim yapmak isteyenlere “*Bu okuldaki eğitim-öğretim dini alanda çalışacak kişiler için daha faydalı olur. Sadece dini bilgi açısından katkı...*” sağladığını belirtmiştir.

Derslerde çoğunlukla kullanılan anlatım ve sunum gibi yöntem ve tekniklerden farklı olan oyunla öğretim, münazara, drama gibi etkinliklerin dersin öğretiminde faydalı olduğunu Öğr. 11, “*İngilizce dersinde harflerden kelime üretme oyunu oynadık. O derste öğrendiğim kelimeleri unutmuyorum.*” şeklinde belirtmiştir. Derste anlatım ve sunum tekniğinden farklı oyun tekniğinin uygulanmasının öğretimin kalıcılığında etkili olduğunu belirtmiştir. Ayrıca fen bilimleri alanındaki derslerde laboratuvarın kullanılarak deney yapılmasının öğrenci üzerinde etkili olduğu Öğr. 3’ün “*Biyoloji dersimizde özellikle laboratuvara giderek deney yapıyoruz, dersle ilgili materyallerle dersi işliyoruz.*” ifadelerinden anlaşılmaktadır. Ayrıca kültürel alandaki derslerde drama ve eserleri canlandırma etkinliğinin kullanıldığı Öğr. 22’nin “*Edebiyat dersinde tiyatro konusu işlenecekti. Şinasi’nin Şair Evlenmesi oyununu hepimiz çalıştık ve bir hafta sonra sınıfta canlandırdık.*” ifadelerinden anlaşılmaktadır. Derslerde ders kitabı ve akıllı tahta gibi materyallerden farklı olanların kullanılmasıyla ilgili olarak Öğr. 25, “*Biyoloji hocamız basit bir konuyu açıklamak için bile derse farklı materyallerle gelirdi. Bize nişastayı göstermek için elinde nişastayla bile derse geldiği olmuştur. Bunun yanında kendi hazırladığı afişlerle...*” derse geldiğini belirtmiştir.

Mesleki Eğitim-Öğretim Alt Temasına Yönelik Bulgular

Mesleki eğitim-öğretime yönelik belirtilen görüşlerden elde edilen kategori ve kodlar Tablo 4.’te yer almaktadır.

Tablo 3. Mesleki Eğitim-Öğretim Alt Teması Kategori ve Kodları

Tema/Alt Tema	Kategori	Kodlar
Eğitim-Öğretim / Mesleki Eğitim- Öğretim	Etki	Değişim, Katkı
	Tutum	Beklenti, Dayatma, Önemseme
	Eğitim-Öğretim Süreci	Aktiflik, Bölümleşme, Ezber, Hayata Aktarım, Uygulama
	İçerik	Döngü, İlgi, Kalıcılık, Kapsamlılık, Sade, Yoğun
	Yöntem-Teknik	Anlatım, Sunum, Soru-Cevap, Gösterip Yaptırma
	Materyal	Akıllı Tahta, Ders Kitabı, Kur’an-ı Kerim, İncil

İmam hatip liselerindeki mesleki eğitim ve öğretimin manevi açıdan öğrencilere katkı sağladığı Öğr. 6 bu konuda “*Etrafımızdaki insanlara bilgi verebiliyoruz daha çok sünnetleri yerine getirmeye çalışıyoruz. Onlar bizi olgunlaştırıyor. Hal ve hareketlerimizi değiştirdiğini düşünüyorum.*” ifadelerinden anlaşılmaktadır.

İmam hatip liselerinde meslek dersleri denilen dini ağırlıklı derslerin eğitim ve öğretiminin yapılmasından dolayı çevrelerinin kendilerinden dini sorularına cevap vermeleri ve çeşitli dini ritüelleri yaptırabilmeleri beklentisine girdikleri belirtilmiştir. Bu konuda Öğr. 1 “*Ben imam hatip lisesi öğrenciyim ve buradan mezun olduğumuzda bir ortama girdiğimde benden dini bir sohbet yapmam veya Kur’an okuma gibi beklentilere girilecek ve biz bu beklentileri karşılayacak biçimde bilgi sahibi olmalıyız*” ifadeleriyle mesleki ve toplumun beklentilerini karşılayabilecek gerekli donanımın kendilerine kazandırılması gerektiğini belirtmiştir. Öğr. 1 bu tür beklentilere rağmen okullarının proje okulu olmasından dolayı meslek derslerinin okulda önemsenmediğini şu ifadelerle belirtmiştir:

“Burası imam hatipten ziyade fen lisesi düzeyinde bir okul olduğu için meslek derslerine o kadar ağırlık verilmiyor, sadece bu okulda verilmesi gerektiği kadar meslek dersi veriliyor. Sayısal ve eşit ağırlıklı öğrencilerin sayısal ve eşit ağırlık derslerine daha çok önem veriliyor.”

Meslek derslerinin dini yapıda olmasından dolayı öğretiminde baskı yapılmaması gerekliliği ve bu derslerin öğretiminde dikkat edilmesinin önemli olduğu Öğr. 23’ün şu ifadelerinden anlaşılmaktadır:

“Ben onlar hakkında pek pozitif bir şey düşünmüyorum bu kötü bir şey belki de çünkü benim yapım gereği bana bir şey dayatıldığında onu yapmak istemem ve ben 9 ve 10’da bununla çok

karşılaştım. Ben soru soruyordum belki de o an ters bir cevap aldım tam bilmiyorum ama daha sonra meslek hocalarına karşı acayip bir önyargım oluştu. Genel olarak bir şeyleri alıp okumayı severim ama Kur'an dersinden cidden nefret ederim. Bunu da hocalarımın yüzüne söyledim zaten. Bunun bana ders olarak gösterilmesini kabullenemedim.”

Meslek dersleri öğretiminde öğrencilere aktif katılım konusunda destek verildiği Öğr. 6'nın “Meslek derslerinde diğer derslere göre bize daha çok konuşma fırsatı veriliyor mesela hitabet dersinde sınıfta vaaz verdik. Öğrenciye daha çok fırsat verilen dersler. Meslek derslerinde bu konuda bize daha çok fırsat veriliyor.” ifadelerinden anlaşılmaktadır.

Öğrenciler okullarda öğrenim gördükleri alanlara göre meslek derslerinin saatleri ve müfredat konularında farklılaşmaların olması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu konuda Öğr. 1, “Eşit ağırlık, sayısal ve dil öğrencileri için meslek dersleri sınıfı oluşturulmalı sadece ders saatlerinde oraya gidilmeli. Mesela ilahiyat okumak isteyen öğrenciler için ilahiyat derslerine ağırlık...” verilmesi gerektiği yönünde görüş bildirmiştir. Öğrenciler meslek derslerinin öğrenim gördükleri veya yükseköğretimde tercih edecekleri alana göre farklılaşmasını istemektedir.

Meslek derslerinin öğretiminin uygulama yönü bulunmaktadır. Öğrencinin isteğine bağlı olarak gerçekleştirilen uygulamalar yapıldığı Öğr. 4 tarafından “Bize imamlık, müezzinlik yaptırılıyor, öğretiliyor. Bayram namazı, cenaze namazı gibi namazlar öğretiliyor. 4 kere cuma namazı kıldırdım.” şeklinde belirtilirken bunun aksine Öğr. 16 tarafından uygulamaya yönelik bir eğitim-öğretim yapılmadığı şu şekilde belirtilmiştir:

“Biz burada bir imamın yaptığı şeyleri bilmiyoruz, öğrenemiyoruz. Günlük yaşamda bir imamın kullandığı her şeyi okulumuzda kullanmak isterdim. İmam hatip bizim okulumuzun adı imam eğitimi bize verilmiyor. İmam eğitimi bize 9'da verilmeli. Haftada bir gün ya da yarım gün biz camiye gidip ve orada eğitim almalıyız.”

Meslek derslerinin uygulamaya yönelik boyutunun alt sınıflardan başlamasının gerektiği Öğr. 18'in “...9. sınıftan bir namaz surelerinden başlanıp 10. sınıfta bütün namazların, teravih namazı, cenaze namazı, cuma namazı kıldırmasına ve ezberlerinin yapılması, öğretilmesi daha sonra teker teker bizi imamlık yapmaya göndermeliler.” ifadelerinden anlaşılmaktadır.

Mesleki eğitim-öğretimde özellikle Kur'an-ı Kerim dersinin öğretiminde ezber boyutunun fazla olduğu Öğr. 22'nin “Bizden çok fazla ezber istendiğini düşünüyorum. Yani aslında sadece ezberi vermek için o an ezberliyoruz. Ezberledikten sonra onu tekrar etmediğimiz için unutuluyor. O yüzden bu kadar ezber istenmemeli...” ifadelerinden çıkarılmaktadır. Kur'an'ı anlamaya yönelik bir dersin olması gerektiği aynı öğrenci tarafından “Kur'an-ı Kerim için meal okuma gibi bir ders olabilir.” şeklinde belirtilmiştir.

Mesleki eğitim-öğretim içerisinde yer alan derslerin kapsamlı olmadığı bu konuda eksikliklerin bulunduğu, çok fazla kalıcı olmayan dar kapsamda bilgiler öğrenildiği Öğr. 2 tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

“Tefsir görüyoruz sadece tefsirin tanımını biliyorum. Tefsircileri bilebilirdim. Kelamcılarını bilebilirdim. Kelam konusunda fazla bilgim yok. Bir imam hatip öğrencisi bunları bilmeli... Ben imam hatip öğrencisiyim birisi gelip bu konularda bana soru sorabilir. Bu konularda onlara yardımcı olabilirdim.”

Meslek derslerinin içeriğinin ağır olduğunu Öğr. 20 “İçerikleri de biraz ağır yani biraz daha hafifletilebilir diye düşünüyorum.” şeklinde ifade ederken Öğr. 25 içeriğin geçmişe nazaran sadeleştirilmiş olduğunu müfredatın arttırılması gerektiğini şu cümlelerle belirtmiştir:

“Bu müfredatın arttırılması lazım önceden Arapça tefsir kitapları okutularmış. Meslek dersleri de önceden bu kadar sadeleştirilmiş değildi öyle olduğu için birazcık daha müfredatın arttırılması gerekiyor. Şu anki biraz öğrendim demek içinmiş gibi geliyor.”

Derslerdeki konuların veya derslerin bazen birbirini tekrara düştüğü döngü haline geldiği Öğr. 22 tarafından “Bazı meslek dersleri birbirini çok tekrara düşüyor mesela şu an akaid dersinde imanın ve İslam'ın şartlarını görüyoruz ama öğrenci bunu zaten 9. sınıfta temel dini bilgilerde görmüş oluyor.” şeklinde ifade edilirken derslerdeki bazı konuların ortaokul öğretim programındaki bazı derslerin tekrarı olduğu Öğr. 24 tarafından “Ben ortaokuldan beri meslek derslerini görüyorum. Peygamberimizin hayatı dersi Bedir, Uhud,

Hendek bunun haricinde hiç ileriye gitmiyor” şeklinde belirtilmiştir. Bazı konuların ise öğretim programında yer almadığı aynı öğrenci tarafından “...bir Siffin savaşını, bir Cemel savaşını görmüyoruz.” şeklinde belirtilmiştir.

Etkinlik Temasına Yönelik Bulgular

Okulda gerçekleştirilen etkinliklere yönelik görüşlerden elde edilen kategori ve kodlar Tablo 5.’te yer almaktadır.

Tablo 4. Etkinlik Teması Kategori ve Kodları

Tema	Kategori	Kodlar
Etkinlik	Bilimsel Etkinlikler	Bilim Fuarı, Bilimsel Projeler
	Kültürel Etkinlikler	Konferans, Münazara
	Mesleki Etkinlikler	Arapça Yarışmaları, Ezan Okuma Yarışması, Hutbe Okuma Yarışması, Kur’an-ı Kerim Okuma Yarışması, Siyer Yarışmaları
	Sanatsal Etkinlikler	Şarkı, Şiir, Tiyatro
	Sosyal Etkinlikler	Gezi ve Ziyaretler
	Sportif Etkinlikler	Basketbol, Futbol, Masa Tenisi, Satranç, Voleybol

Öğrenciler okullarında bilimsel, kültürel, sanatsal, sosyal ve sportif etkinlikler ile mesleki etkinliklerin düzenlendiğini belirtmişlerdir. Proje okulu öğrencileri okullarında çeşitli alanlarda etkinlik düzenlendiğini belirtirken diğer okullardaki öğrenciler ise daha çok sosyal etkinlik anlamında genellikle gezi ve çeşitli ziyaretler yapıldığını belirtmişlerdir.

İmam hatip liselerinde bilimsel çalışmaların düzenlendiği öğrencilerin görüşlerinden anlaşılmaktadır. Bu konuda Öğr. 6, bilimsel proje yarışmasına katıldıklarını ve ödül aldıklarını “*TÜBİTAK yarışmasına katıldık. Fizik alanında derece aldık.*” şeklinde belirtmiştir. Öğr. 21 ise TÜBİTAK tarafından yapılan yarışmalara katılım olduğunu ve birincilik ödülünü aldıklarını “*TÜBİTAK yarışmalarına okulumuzda gerçekten ciddi bir katılım oluyor. Geçen sene TÜBİTAK yarışmasına katılmışım. Türkiye birinciliği elde ettik*” ifadeleriyle dile getirmiştir.

Kültürel etkinlik olarak genellikle konferans ve münazaraların düzenlendiği Öğr. 2’nin “*Diğer okullara göre fazla konferans ve seminer yapılıyor. Bunlar bizlere bir şeyler katıyor. Felsefe alanındaki konferanslar daha çok hoşuma gidiyor. Tarih, fizik gibi alanlarda da konferanslar yapıldı ama felsefe alanında daha fazla yapıldı.*” ifadelerinden anlaşılmaktadır. Öğr. 25 çeşitli alanlarda “*münazara yarışmaları oluyordu Türkçe münazarada yine biz katılmıştık orada bir başarımız vardı. İngilizce münazara...*” etkinliği düzenlendiğini belirtmiştir.

Sanatsal etkinliklerle ilgili olarak Öğr. 16, “*Türkiye genelinde şarkı yarışması, şiir tiyatro yarışması vardı onlara katılım sağladık.*” ifadeleriyle okulda düzenlenen etkinlikler hakkında bilgi vermiştir. Öğr. 25’in “*Biz kendimiz tiyatro yazıp oynadık. Birçok alanda çok fazla şey yaptık burada. Şarkı yarışması bile oldu. Okulun korosu var. Bando takımı var. Bir tane gitaristimiz var. Bateristimiz var. Öğrenciler onların hepsi ile ilgileniyor.*” ifadelerinden müzikle ilgili farklı alanlarda etkinliklerin gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca Öğr. 26 okulda mehter takımının oluşturulduğunu ve takımın farklı okullarda etkinlik yaptığını “*Okulumuzun mehter takımı var. Başka okullara etkinliğe gidiyor.*” şeklinde belirtmiştir.

Sosyal faaliyet olarak genellikle gezi düzenlendiği Öğr. 20’nin “*Okulda birçok sosyal faaliyeti var. Gezilerde çok fazla şehir dışına İstanbul’a Çanakkale’ye gidildi.*” ifadelerinden anlaşılmakta olup Öğr. 27 “*Gezilere gidiyoruz. Şehir dışı olsun, üniversite, park gezileri olsun. Hocalarımız çok faaliyette bulunuyor. Buz pateni gibi çok çeşitli faaliyetler...*” yapıldığını belirtmiştir. Şehir içi ve şehir dışı gezilerinin haricinde yurt dışına yönelik gezilerin düzenlendiği ve “*Yurtdışı gezileri falan oluyor İngiltere’ye falan gittiler Bosna-Hersek’e...*” gidildiği Öğr. 25 tarafından belirtilmiştir.

Spor alanında yarışma ve etkinliklerin düzenlendiği Öğr. 18’in “*Top sektirme yarışması vardı. Futbol topu sektirme yarışması, basketbolda şut atma, futbolda penaltı kullanma yarışmaları vardı.*” ifadelerinden anlaşılmaktadır. Öğr. 20 ise “*Satrançtan okçuluğa, okçuluktan bilek güreşi turnuvalarına kadar birçok etkinlik...*” düzenlendiğini dile getirmiştir. Öğr. 25 sportif anlamda desteklendiklerini ve okulun sportif anlamda da başarılı olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Ben mesela bu okulun masa tenisi takımındaydım 3 sene kadar biz o zaman başladığımızda bir hocamız vardı. Bizimle çok ilgilendi. 5 ay sonra ben Ankara şampiyonu oldum. Bu okulda turnuvalar oluyor. Okula bir sürü madalya kupa getirdik. 20'den fazla madalya kupa getirdik 3 senede. Spor alanındaki başarılarına da önem veriyorlar. Okulun spor kulübü var. Basketbol, voleybol, masa tenisi, okçuluk, bilek güreşi, dart her türlü branşta sportif alandan da destekleniyor yani sportif anlamda çok çok şey var. Özellikle ben sporla çok ilgilendiğim için öncesinde gerçekten her alanda sporun her alanında bir hocamıza gidip sporun şu alanında yetenekliyim dediğimiz zaman her türlü imkân sağlanıyor, uğraşılıyor.”

Araştırmanın gerçekleştirildiği bütün okullarda mesleki yarışmaların düzenlendiği görülmüştür. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü (DÖGM) mesleki yarışmalar düzenlemekte ve bu yarışmalara okulların katılmasını talep ettiğinden yarışmalara okulların katılım sağladığı anlaşılmaktadır. Öğr. 25 okullarında düzenlenen mesleki yarışmalarla ilgili olarak *“Kur'an-ı Kerim'i güzel okuma yarışması, hutbe ve ezan okuma yarışmaları oluyordu.”* ifadeleriyle okulunun katılım sağladığı yarışmaları belirtmiştir. Ayrıca okulda DÖGM tarafından düzenlenen mesleki yarışmalar haricinde mesleki derslere yönelik bilgi yarışmaları düzenlendiğini *“Her sınıfın özel yarışmaları var. 9. sınıfta özellikle meslek derslerinde temel dini bilgiler yarışması yapmışlardı. 10. sınıfta siyer yarışması yapıyorlar. 11. sınıflara başka bir yarışma her sene o senenin dersleri ile alakalı bir yarışma yapılıyor.”* şeklinde ifade etmiştir. Öğr. 25, okulun sportif anlamda başarılı olduğu gibi mesleki yarışmalarda da başarılı olduğunu *“...mesleki alanda aslında Türkiye genelinde ve Ankara genelinde bütün yarışmalara okul katılıyor ve oradan derece getirmedikleri yarışma yok.”* şeklinde beyan etmiştir. Buna karşın mesleki yarışmalara katılım sağlayanların bu konuda yeterli hazır bulunuşluğa sahip öğrenciler olduğunu Öğr. 2, *“Kur'an yarışmasına katılanlar zaten daha önceden bilenler daha önceden kendini yetiştirmiş olanlar. Bunlar bu okulda kendilerini yetiştirip yarışmalara katılmıyor. Önceden o konuda bilgi sahibi olanlar katılıyor.”* ifadeleriyle ortaya koymuştur. Diğer taraftan meslek derslerinin yarışma haline getirilmesinin uygun olmadığını bu derslerin duyuşsal alana yönelik olduğunu Öğr. 3, *“Meslek dersleri bir yarışma ile sınırlandırılmamalı. Meslek dersinin yarışma ile uygulanmasını doğru bulmuyorum. Meslek derslerinin bir yarışma içerisinde olması gerektiğini düşünmüyorum. Meslek dersi bir yarışmaya uyarlanmamalı.”* görüşleriyle ortaya koymuştur.

Tartışma ve Sonuç

Öğrencilerin okullarına yönelik görüşleri okul geliştirme çalışmaları açısından değerlendirilmesi gereken kaynaklar olup araştırmada öğrencilerin okuldaki akademik ve mesleki eğitim-öğretim ile etkinliklere yönelik görüşlerine yer verilmiştir. Öğrenciler akademik gelişim alanıyla ilgili olarak öğrenim gördükleri okul türüne göre farklı görüşler bildirmişlerdir.

Eğitim öğretim sürecinin bireyi etkileyerek bireye çağın gerektirdiği özellikleri kazandırması sürecin sonunda beklenen bir durumdur. İmam hatip liselerinde öğrencilere bazı duyuşsal becerilerin kazandırılması ve eğitim-öğretimin öğrencileri etkilemesi bunun yanında öğrencilerde değişim oluşturmaları beklenilmektedir. Katılımcı öğrenciler okullarındaki eğitim-öğretim sürecinin kendilerini etkilediği ve çeşitli açılardan değişim oluşturduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Öğrencilerdeki değişim üzerinde okuldaki eğitim sürecinin dini boyutunun etkili olduğu bundan dolayı duyuşsal becerilerinde gelişme yaşandığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Öğrenciler okullarındaki eğitim-öğretim sürecini değerlendirirken bu sürecin içeriği hakkında görüş bildirmişlerdir. İmam hatip liseleri kuruldukları günden bugüne kadar din eğitimiyle beraber fen ve sosyal bilimler alanındaki derslerin öğretiminin birlikte yapıldığı hem mesleğe hem de yükseköğretime öğrenci yetiştiren okullardır. Yapısındaki çok yönlülük öğrencilerin hem dini alanda hem de fen ve sosyal bilimler alanında kendilerini yetiştirmelerini sağlamaktadır. Okuldaki eğitim-öğretimin içeriğiyle ilgili olarak proje okulu paydaşları okullarının çok yönlü olduğunu, okullarında sadece dini ağırlıklı bir eğitim-öğretimin yapılmadığını; farklı etkinliklerin yapıldığını, akademik eğitim-öğretime önem verildiğini ve bunların yanında sportif etkinliklerin düzenlendiğini belirtmişlerdir. Genel Anadolu imam hatip liseleri ile proje Anadolu imam hatip liselerinde farklı müfredat uygulanması okulların öğrenciler tarafından farklı algılanmasına ve değerlendirilmesine neden olmaktadır. Bu durum Koç (2019) tarafından yapılan bir araştırmada proje Anadolu imam hatip liselerinde uygulanan program çeşitliliği uygulamasının etkili okul olma açısından önemli ölçüde katkısının olduğu bulgulanmıştır. Bu özelliklerinden dolayı proje okulları diğer imam hatip liselerine göre daha etkili ve gelişmiş okul olarak kabul edilmektedir. Okul Gelişim

Modeli'nde MEB (2018), tarafından belirlenen hedefler arasında imam hatip liselerindeki program çeşitliliğinin korunması ve imam hatip liselerinin programlarındaki derslerin ortaöğretim kurumlarındaki programlarla uyumlu hale getirilmesinin planlandığı görülmektedir. Katılımcılar da okullarının öğretim programındaki ders çeşitliliğinin diğer ortaöğretim kurumlarıyla uyumlu hale getirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Okul Gelişim Modeli'nde belirtilen imam hatip liselerinin yapısındaki çok yönlülüğün devamının sağlanmasının bunun yanında ortaöğretim kurumları arasında öğretim programları açısından genel uyumun sağlanmasının faydalı olacağı sonucuna varılmıştır.

Katılımcılar tarafından 12. sınıfta sınava hazırlık çalışmalarını yapacak şekilde müfredatın güncellenmesi gerektiği belirtilmiştir. "2023 Eğitim Vizyonu"nda MEB (2018) tarafından 12. sınıfın yüksek öğretime hazırlık şeklinde güncellenmesi planlanmıştır. Ortaöğretim kurumlarında 12. sınıflarda üniversite hazırlık çalışmalarına ağırlık verilerek bu sınıfın üniversite hazırlık aşaması olarak görülmesinin öğrenciler açısından daha yararlı olacağı düşünülmektedir.

MEB (2018) tarafından Okul Gelişim Modeli'nde hayatın canlılığının okula taşınması hedeflenmiş ve bu doğrultuda okullarda tasarım beceri atölyelerinin kurulması planlanmıştır. Ayrıca MEB'in (2018) hazırladığı "2023 Eğitim Vizyonu"nda beceriye dayalı sertifika programlarına yer verilmiş öğrencilerin çeşitli alanlardaki projelere katılmaları ve bu projelerdeki çalışmalarının değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Katılımcı görüşlerinin Okul Gelişim Modeli için belirlenen hedeflerle uyumluluk gösterdiği görülmektedir. Öğrenciler tarafından eğitim-öğretimin yoğun olduğu belirtilirken ilgi ve yetenekleriyle alakalı aktiviteler yapamadıkları belirtilmiştir. Okul Gelişim Modeli'nde ders saatlerinin azaltılarak ders saatlerinden sonra öğrencilerin ilgi, yetenek ve kişiliklerini geliştirmeye yönelik etkinliklere yönlendirilmesi hedefine katılımcıların da değindiği ve bu tür çalışmaların yapılmasını istedikleri görülmektedir. Bu görüşler doğrultusunda okulların ders saatlerinin öğrencilerin farklı aktiviteler yapabilecek şekilde güncellenmesinin öğrencilerin gelişiminde etkili olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Eğitim-öğretimin niteliğiyle ilgili olarak proje imam hatip lisesi öğrencileri okullarındaki eğitim-öğretimi kaliteli ve üniversite sınavında başarı kazandıracak şekilde değerlendirmişlerdir. Proje olmayan genel Anadolu imam hatip liselerinde eğitim-öğretim kalitesiyle ilgili eleştiriler dile getirilmiştir. Proje okullarıyla ilgili Tarhan ve Karateke (2021) tarafından yapılan araştırmada araştırma bulgularına benzer şekilde öğrenciler okullarındaki eğitim-öğretimi başarılı olarak değerlendirmişlerdir. Ateş ve Evkaya (2017) tarafından genel Anadolu imam hatip liseleriyle ilgili yapılan araştırmada okulun başarılı bulunmadığı ve öğrencilerin akademik nedenlerden ötürü okulu tercih etmediği sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin eğitim-öğretime yönelik görüşleri incelendiğinde proje okullarının gelişmiş okul sayılabileceği düşünülürken okul gelişiminde bütün okulların geliştirilebileceği anlayışı benimsendiğinden genel Anadolu imam hatip liselerinin okul geliştirme kapsamına alınması gerektiği ve bu bağlamda paydaşların görüşlerinden yararlanılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Okulda kız ve erkek sınıfları ayrı olduğundan sınıflarda karma eğitimin yapılmasına yönelik görüşler ileri sürülmüştür. Alanda yapılan araştırmalarda karma eğitimle ilgili farklı görüşler ortaya çıkmış olup Özdemir ve Karateke (2018) tarafından yapılan araştırmada katılımcı öğrenciler karma eğitim olmadığı için okulu tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Sarı (2021) tarafından yapılan araştırmada okul tercihinde karma eğitim olmaması özellikle kadın öğrenciler ve veliler için bir tercih sebebi olarak görülmektedir. Bunun karşısında Aslan (2022) tarafından yapılan araştırmada katılımcı görüşlerinden elde edilen bulgulara benzer doğrultuda öğrenciler okulda karma eğitimin olması gerektiğini belirtmişlerdir. Çınar'ın (2018) yaptığı araştırmada katılımcıların karma eğitim olması yönünde beklentilerinin bulunduğu görülmüştür. Batar (2017) tarafından gerçekleştirilen araştırmada rehber öğretmenler "karma olmayan okullardaki öğrencilerin, karşı cinsle ilişkiler konusunda sağlıklı tutum geliştirmekte..." zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Günümüzün iletişim çağında gençlerin sosyalleşmesinde farklı mecralar yanında okuldaki eğitim-öğretim ortamı da bu sosyalleşmenin gerçekleştirilebileceği mekanlardan olup sınıflardaki eğitimin karma olmasıyla alakalı olarak öğrenci ve veli isteklerinin dikkate alınabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Öğrencilere meslek tercihleri sorulmuş ve genellikle din hizmetleri alanı dışında mesleklere yöneldikleri ve üniversitede dini yükseköğrenim dışında farklı alanlarda öğrenim görmek istedikleri tespit edilmiştir. Araştırmadaki tespite benzer şekilde Aşlamacı ve Eker (2016) tarafından gerçekleştirilen araştırmada katılımcı öğrencilerin toplumda itibar gören ve elde edilen gelir açısından üst düzeyde olan alanları öncelikledikleri görülmüştür. Karateke'nin (2020) yaptığı araştırmada öğrencilerin %70'nin dini öğrenim

dışında bir bölüm istediği; %29,5'nin ise ilahiyat istediği tespit edilmiştir. Zengin ve Karaman (2020) öğrencilerin meslek tercihleriyle ilgili yaptıkları araştırmada %30,5'inin tıp, eczacılık, diş hekimliği ve sağlık alanları, %22,8'inin mühendislik ve mimarlık alanı, %11,9'unun hukuk alanı, %7,1'inin güvenlik birimleri alanı, %5'inin öğretmenlik alanı, %5'inin psikolojik danışmanlık ve rehberlik ile psikoloji, %4,6'sının ise ilahiyat istedikleri tespit edilmiştir. Altundaş (2019), Çalışkanoğlu (2018) ve Ece (2018) tarafından yapılan araştırmalarda öğrencilerin çoğunluğunun din görevlisi olmak istemedikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Okuldaki eğitim-öğretimin öğrencinin ilahiyat veya din hizmetleri alanındaki bir mesleğe yönelmesi durumunda daha çok katkı sağlayacağı ve bu alanların dışındaki bir mesleğin tercih edilmesi durumunda ise çok fazla katkı sağlamayacağı katılımcılar tarafından belirtilmiştir. MEB (2018) tarafından hazırlanan 2023 Eğitim Vizyonunda ortaöğretim müfredatının yükseköğretim müfredatına uygun şekilde getirilmesi hedeflenmiş olup katılımcılar da bu hedefe benzer görüşler bildirmişlerdir. Katılımcılar imam hatip liselerindeki meslek dersleri ağırlığının ortak derslerin öğretimine kaydırılmasını düşünmektedirler. Okulun yükseköğretime hazırlama yönünün ön plana çıkarılmasını istemektedirler. Araştırmalar ve katılımcı görüşleri doğrultusunda okulun yükseköğretime hazırlama yönüne önem verilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Derslerde genellikle anlatım yönteminin kullanıldığı bunun dışında bazı derslerde drama ve deney yapıldığı ve soru cevap yönteminin kullanıldığı ifade edilmiştir. Materyal olarak derslerde genellikle ders kitabının bunun yanında akıllı tahtanın ayrıca nişasta, kaya vb. farklı materyallerin bazen derslerde kullanıldığı ifade edilmiştir. Belirtilen görüşlerden okulda öğretmenler tarafından genellikle anlatım ve sunum yönteminin materyal olarak ise ders kitabı ve akıllı tahtanın kullanıldığı sonucuna varılmıştır. Aşlamacı (2017) tarafından yapılan bir araştırma raporunda öğretmenlerin %55'i sıklıkla veya her zaman derslerinde etkileşimli tahtayı etkin bir şekilde kullandığı belirtilmiştir. Aynı araştırmada özgün öğretim materyalleri tasarlama konusunda öğretmenlerin %30,9'u her zaman ya da sıklıkla özgün öğretim materyali hazırladığını ifade ederken, yaklaşık yarısı %45,9'u bazen özgün materyal hazırladığını belirtmiştir. Belirtilen araştırma sonuçlarının katılımcı görüşleriyle benzer olduğu görülmektedir.

Öğrenciler okullarındaki mesleki eğitim-öğretimle ilgili olarak kendilerini etkilediği ve kendilerine özellikle manevi açıdan katkı sağladığı yönünde görüşler bildirmişlerdir. Mücahit (2017) tarafından yapılan araştırmada katılımcı görüşlerinden elde edilen bulgulara benzer şekilde Allah inancının oluşmasında, Allah'ı tanıyarak, dini duygu, düşünce ve davranış oluşumunda meslek derslerinin etkisi olduğu tespit edilmiştir. Çırak (2019) tarafından yapılan araştırmada öğrenciler, "*meslek derslerinin dinlerini öğrenmede katkı sağladığı, ahlaki açıdan kendilerini geliştirdiği, günlük hayatta karşılaştıkları sorunlara cevap bulmada yardımcı olduğu ve cevap verdiği*" yönünde görüş bildirmişlerdir. Yapılan araştırmalar ve katılımcı görüşlerinden mesleki eğitimin öğrencileri manevi açıdan geliştirdiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Katılımcı öğrenciler mesleki eğitim-öğretime yönelik olumsuz tutum oluştuğunu ve bu tutumların oluşmasına dayatmanın neden olduğu belirtilmiştir. İmam hatip liselerindeki meslek dersleri dini içerikli olduklarından bu derslerin öğretiminde içselleştirmenin önemli olduğu düşünülmektedir. İçselleştirmeden derslerin öğretiminde baskı uygulanmasının öğrencide derse karşı hatta dine karşı soğukluğun oluşmasına neden olduğu ifade edilmiştir.

Meslek dersleri konusunda ayrıca önemsenmediği yönünde görüş bildirilmiştir. Bilhassa proje imam hatip liselerinde meslek derslerine sınırlı sayıda yer verildiği, öğrencilerin meslek derslerine karşı önyargılı yaklaştıkları hatta meslek derslerinin öğretimini yapılmasını istemedikleri yönünde görüşler bildirilmiştir. Topchubaev (2017) tarafından gerçekleştirilen araştırmada katılımcı öğrenci ve veliler tarafından "*Biz buraya fen lisesinin alternatifi olarak gönderdik/geldik. Meslek dersleri bizim fen lisesinin başarısını yakalamakta sıkıntı yaratıyor.*" şeklinde ifadelerin sarf edildiği belirtilmiştir. Erdoğan ve Turanalp (2017) tarafından gerçekleştirilen araştırmada benzer şekilde 12. sınıfta meslek derslerinden yeterince verim alınamadığı bu durumun oluşmasında öğrencilerin üniversite sınavına hazırlanmalarından dolayı meslek derslerine önem vermedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bulgular ve imam hatip liseleriyle ilgili yapılan araştırmalardan meslek derslerinin proje imam hatip liselerinde önemsenmediği ve 11 ve 12. sınıfta üniversite sınavına hazırlık çalışmalarının yoğunlaşması nedeniyle meslek derslerine gereken önemin gösterilemediği anlaşılmaktadır.

Mesleki eğitim-öğretim süreci kategorisinde derslerde aktifliğin sağlandığı belirtilmiştir. İmam hatip liselerinde meslek dersleri öğretim programlarında yer alan dersler sosyal bilimler alanında yer aldığından

bu derslerin öğretim sürecinde tartışma ve yorumlama gibi uygulamalar yapılabilmektedir. Bu uygulamalar öğrencilerin kendilerini ifade edebilmelerini ve derste aktif olmalarını sağlamaktadır.

Okul Gelişim Modeli'nde imam hatip okullarıyla ilgili olarak ders saati ve türünün diğer ortaöğretim kurumlarından fazla olmasından dolayı azaltılması hedeflenmiştir. Katılımcılar tarafından okulda öğrenim görülen sözel, sayısal, eşit ağırlık ve dil bölümlerine göre farklı meslek derslerinin veya ders saatlerinin farklılaştırılmasının faydalı olacağı belirtilmiştir. Katılımcıların meslek dersleriyle ilgili görüşleri incelendiğinde “2023 Eğitim Vizyonu”nda imam hatip okullarıyla ilgili belirtilen görüşlerle benzerlik gösterdiği görülmektedir. İmam hatip liselerinde meslek dersleri öğretim programında güncelleme yapılmasının faydalı olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Meslek derslerinde ezber boyutunun fazla olduğu bu durumun derslere karşı önyargı oluşturduğu ifade edilmiştir. Sarı (2021) tarafından yapılan çalışmada öğrenciler “*meslek dersleriyle ilgili olarak; ezber zorunluluğundan vazgeçilmesi*” yönünde görüş bildirmişlerdir. Kur'an-ı Kerim dersi İHL meslek dersleri içerisinde Arapça dersiyle birlikte 9. sınıftan 12. sınıfa kadar devam eden, öğretiminde yüzünden okuma ve ezber boyutunun olduğu bir derstir. Ezber boyutunda 9. sınıftan 12. sınıfa kadar farklı süre ve duaların ezberi yapılmaktadır (Din Öğretimi Genel Müdürlüğü [DÖGM], 2022). Öğrenciler Kuran dersindeki ezber boyutunun kendilerini zorladığını ve meslek olarak farkı alanları tercih etmek istediklerinden faydası olmayacağını düşünmektedirler. Yapılan araştırmalar ve bulgular neticesinde meslek dersleri öğretim programındaki ezber boyutunun azaltılmasının veya kaldırılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Derslerin öğrencilerin günlük hayatlarındaki dini ritüellerin yerine getirilmesinde katkı sağladığı düşünülmektedir. Dini ritüeller konusunda ayrıca çevreye bilgi verdikleri katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Aşlamacı (2017) tarafından yapılan çalışmada meslek derslerinin ibadetlerin yerine getirilmesinde katkı sağladığı bulgusuna ulaşılmıştır. Yiğit (2019) tarafından yapılan çalışmada meslek derslerinin dini ritüeller konusunda beceri kazandırdığı belirtilmiştir. Mücahit (2016) tarafından yapılan çalışmada da benzer şekilde ibadetler konusunda meslek derslerinin katkısının olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Meslek dersleri dini ritüeller konusunda katkı sağlarken mesleki uygulama konusunda eksiklik yaşandığı ve uygulama boyutunun sınırlı olduğu ifade edilmiştir. Öğrenciler okulda mesleki eğitim-öğretimin uygulama boyutuna önem verilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Katılımcıların görüşlerinden elde edilen bulguya benzer şekilde Çalışkanoğlu (2018) tarafından yapılan çalışmada da katılımcı öğrencilerin kendilerini din görevlisi olabileme açısından yeterli hissetmedikleri tespiti yapılmıştır. Dertli (2019) tarafından yapılan çalışmada ise bulguların aksine katılımcı öğrencilerin kendilerini din görevliliği yapabilecek yeterlikleri kazanmış olarak hissettikleri tespiti yapılmıştır. Kaya (2018) tarafından yapılan çalışmada benzer şekilde öğrencilerin mesleki açıdan kendilerini yeterli hissettikleri tespiti yapılmıştır. Mesleki yeterlilik kapsamında farklı görüşlerin ortaya çıkmasında okul tipi ve çeşitli değişkenler etkili olabilmektedir. Sahadaki araştırmalar incelenerek görüşlerin ortaya çıkmasındaki nedenler ortaya konulabilir. Öğrenciler ayrıca meslek derslerinin 9 ve 10. sınıfta ağırlıklı olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Aşlamacı (2017) tarafından yapılan çalışmada öğrenciler “*Lise 1 ve 2. sınıfta meslek derslerine daha fazla yer verilmelidir.*” ifadesine katıldıklarını belirtmişlerdir. DÖGM (2021) tarafından hazırlanan *Anadolu İmam Hatip Liseleri İmam Hatip Ortaokulları Vizyon Belgesi* mesleki gelişim alanında *Mesleki Uygulama Esasları* doğrultusunda mesleki uygulamaların gerçekleştirilmesi hedeflenmiş, bu kapsamda ilahiyat ve İslami ilimler fakülteleriyle iş birliği yapılması planlanmıştır. Mesleki çalışmaların 9. sınıftan itibaren başlanmasına ayrıca “2023 Vizyon Belgesi”nde yer verilmiştir (MEB, 2018).

Meslek derslerinin içerikleriyle ilgili olarak öğrenciler tarafından tekrara düşen konular yanında farklı derslerin birbirini tekrara düştüğü, bazı derslerin ortaokuldan beri aynı konuları barındırdığı ve farklı konuların yer almadığı gibi döngüsel tekrarı olduğu belirtilmiştir. Aşlamacı (2017) tarafından gerçekleştirilen araştırmanın raporunda benzer görüşlere ulaşılmıştır. Meslek derslerinin ve din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programı incelenerek tekrara düşen noktaların ele alınmasının gerekli olduğu düşünülmektedir.

Proje okulu öğrencileri meslek derslerinin içeriğinin sade olduğunu belirtmişlerdir. Öğrencilerin okullarındaki müfredatta meslek derslerinin sayısının az olmasından dolayı bu şekilde görüş bildirdikleri düşünülmektedir. Bunun yanında bazı derslerin güncel konuları içermesi gerektiği ve konuların güncel hayatla bağlantılı olması gerekliliği noktasında öneriler dile getirilmiştir. Güncel konulara eğitim-öğretim sürecinde yer verilmesi öğrencinin derse olan ilgisini arttıracığından okul geliştirme çalışmalarında

derslerin güncel konuları içermesine önem verilmektedir. Meslek derslerinin bazıları günlük hayatta kullanılabilecek bilgileri barındırırken çoğunluğunda teorik konular olarak görülen ve bazı dini bilim dallarının yöntem ve tekniklerini içeren usul konularının ağırlıklı olarak bulunmasının öğrencinin ilgisini çekmediği gibi bu konuların dini yükseköğretimde yer alması gereken bilgiler olduğu düşünülmektedir. Kırbaşoğlu (2005) tarafından yapılan araştırmada benzer şekilde usul konularının yoğun olduğu bunun derslerde güncelliğin sağlanmasını engellediği belirtilmiştir. Alandaki araştırmalar ve katılımcı görüşlerinden meslek derslerindeki usul konularının çıkarılmasının faydalı olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Öğrenciler meslek derslerinde kullanılan yöntem ve tekniklerle ilgili olarak anlatım yanında soru-cevap tekniğinin fazla kullanıldığını ayrıca Kur'an-ı Kerim dersinde gösterip yaptırma tekniğinin kullanıldığını ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin klasik yöntemleri kullandıkları katılımcıların görüşlerinden anlaşılmaktadır. Materyal olarak ders kitabı ve akıllı tahta yanında Kur'an-ı Kerim'in materyal olarak kullanıldığı belirtilmiştir. Mücahit (2017) tarafından gerçekleştirilen araştırmada öğrenciler meslek dersleri öğretmenlerinin derslerde ders kitabı haricinde fazla materyal kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Belirtilen görüşler ve araştırma sonuçlarından meslek dersleri öğretmenlerinin öğretim yöntemleri ve materyal kullanımı konusunda daha fazla bilinçlendirilmesi ve kullanmalarının teşvik edilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Etkinlik ve yarışmalarla ilgili olarak katılımcılar okula aidiyet ve okul kültürünün oluşturulmasında u ve öğrenci gelişiminde etkili olduğunu belirtmişlerdir. Gerçekleştirilen etkinlik ve yarışmaların çeşitliliği noktasında mesleki etkinlik ve yarışmalarda okulların türü fark etmeksizin ortaklık bulunurken diğer etkinlik ve yarışmalar açısından farklılık bulunmaktadır. Proje okullarında kültürel, bilimsel ve sanatsal etkinliklerde çeşitliliğin fazla olduğu katılımcı görüşlerinden anlaşılmaktadır. Genel imam hatip liselerinde ise daha çok sosyal ve sportif etkinliklerin gerçekleştirildiği belirtilmiştir. Genel Anadolu imam hatip liselerinde kültürel, bilimsel ve sanatsal etkinliklerle ilgili olarak gerçekleştirilecek mekân ve bu etkinliklere yönelik öğrenci ilgi ve yeteneğinin sınırlı olduğu katılımcı görüşlerinden anlaşılmaktadır. Bilimsel, kültürel ve sanatsal etkinlikler konusunda okulların geliştirilme ihtiyacının bulunmaktadır. Doğan (2006) tarafından yapılan araştırmada öğrencilerin sosyal etkinliklerin artırılmasına yönelik beklentilerinin bulunduğuna yönelik tespitler yapılmıştır. Bulgulardan yola çıkarak okullarda yapılan etkinlikler konusunda ortaklığın sağlanması ve bu konuda gerekli çalışmaların yapılması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Öğrencilerin akademik ve sosyal gelişimleri Okul Gelişim Modeli'nde geliştirilmesi gereken bir alan olarak görülmüş ve öğrencilerin kültürel, bilimsel, sanatsal ve sportif alanda gerçekleştirecekleri etkinliklerin izlenmesi üzerinde durulmuştur (MEB, 2018). Okul Gelişim Modeli'nde hazırlanması gereken okul gelişim planlarında öğrencilerin katılımı istenilen etkinlik ve yarışmaların planlanmasının gerekli olduğu belirtilerek öğrencilerin aktif katılımının teşvik edilmesi gerektiği savunulmuştur. Öğrenciler etkinlik ve yarışmalara katılmanın önemli olduğunu belirtmişlerdir. Öğretim programlarında etkinliklere yer verilmesi ve ders saatlerinin etkinlik ve yarışma düzenlenebilecek şekilde güncelleştirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Okul gelişim planı hazırlanırken kültürel, sanatsal ve bilimsel alana yönelik etkinliklere daha çok yer verilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Sivil toplum kuruluşları ve üniversitelerle iş birliği yapılarak destek alınması gerekmektedir. Bu durum "2023 Eğitim Vizyonu"nda imam hatip okullarına yönelik bir hedef olarak belirlenmiştir (MEB, 2018). Okul Gelişim Modeli'nde öğrencilerin bilimsel, sosyal, sportif, sanatsal ve kültürel etkinliklere katılımının sağlanması amacıyla her öğrencinin en az bir faaliyette aktif olarak performans veya ürün ortaya koyması hedeflenmiştir. Öğrencinin öğretim yılında farklı etkinliklere katılarak yeteneklerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

İmam hatip liselerinde çok fazla sayıda ve türde etkinlik gerçekleştirildiği katılımcıların görüşlerinden anlaşılmaktadır. DÖGM'nin kurumlardaki etkinlikleri izlemek amacıyla geliştirdiği interaktif Kalite Takip Sistemi (KTS) eylem planı doğrultusunda okullarda etkinliklerin gerçekleştirilmesi zorunluluk haline getirildiğinden birçok etkinliğin gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Sportif alanda futbol, voleybol, masa tenisi yanında okçuluk ve fitness eğitimlerinin yapıldığı, yarışma olarak bilgi ve münazara yarışmaları ile TÜBİTAK bilim projeleri etkinliklerine katılım sağlandığı bunun yanında müze, piknik, üniversite tanıtım, cami vb. geziler ile okul içinde konferans ve panel gerçekleştirilmektedir. DÖGM tarafından gerçekleştirilmesi istenen yarışmalarda okul içi ve il içi ile bölge ve Türkiye finallerinin yapıldığı erkek öğrenciler arasında ezanı güzel okuma, hutbe okuma, hafızlık ve Kur'anı güzel okuma yarışmaları ile kadın

öğrenciler arasında Kur'anı güzel okuma, hafızlık yarışmaları düzenlenmektedir. Dini alanda meslek tercihi yapmak isteyen öğrencilere mesleki yarışmaların mesleki yetkinlik kazanma açısından katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Katılımcıların görüşlerinden okulların çoğunda sanatsal etkinlik bakımından çok fazla çeşitliliğin olmadığı bunun da okullarda uygun sanatsal mekânların olmaması ve öğretim programında sanata yönelik derslere yeteri kadar yer verilmemesinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Uçar ve Altun (2017) tarafından gerçekleştirilen araştırmada okullarda sanata yönelik etkinliklerin gerçekleştirilebileceği mekânların olmadığı belirtilmiştir. Sevinç (2017) tarafından yapılan araştırmada öğretim programlarında öğrencilere hem mesleki anlamda yeterlilik kazandırılması hem de sanatsal faaliyet anlamında dini musiki dersine yer verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Araştırmalar ve katılımcı görüşlerinden okulda sanatsal etkinliklere önem verilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır.

İmam hatip liselerinin geliştirilmesiyle alakalı olarak şu öneriler sunulabilir:

- ✓ Okullarda eğitim-öğretim kalitesini arttırmak için bu konuda öncü kurum ve kuruluşlardan yardım alınabilir. Eğitim öğretim açısından kaliteli bulunan okullarda saha ziyaretleri yapılarak gerçekleştirilen çalışmaların diğer imam hatip liselerinde de uygulanmasına çalışılabilir. Okullar arasında irtibatın sağlanabilmesi için kardeş okul vb. yöntemler uygulanarak öğrenciler, öğretmenler ve idarecilerin karşılıklı olarak iletişime geçebilmeleri sağlanabilir.
- ✓ Okullarda alanlara göre ders içerikleri ve ders saatleri güncellenebilir.
- ✓ İmam hatip liselerinde öğrenciler, sanatsal, sportif ve kültürel farklı alanlara yönlendirilip o alanlarda faaliyet gösterebilmeleri sağlanmaya çalışılabilir.
- ✓ Öğretmen derse ilginin oluşmasında ana faktör olmasından dolayı öğretmenlerin -özellikle meslek dersleri öğretmenlerinin- öğrencilerle iletişim noktasında sorunlar yaşamamaları için öğretmen öğrenci iletişimlerini güçlendirecek çalışmalar yapılabilir. Ergenlik çağındaki gençlerle iletişim vb. hizmet içi eğitim çalışmaları düzenlenebilir.

Teşekkür ve Bilgilendirme

Araştırma “İmam Hatip Lisesi Öğrenci, Öğretmen ve İdarecilerinin Okullarına Yönelik Görüşlerinin Okul Gelişim Modeli'ne Göre İncelenmesi” isimli doktora tezinden üretilmiştir.

Referanslar

- Altundaş, İ. (2019). *Amasya Örneğinde İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Beklenti ve Sorunları*. Yüksek Lisans Tezi, Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Amasya.
- Aslan, O. (2022). *İmam Hatip Ortaokulu Mezunu Öğrencilerin İmam Hatip Lisesini Tercih Etmeme Sebepleri (Karaman İli Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Aşlamacı, İ. (2017). *Öğrenci ve Öğretmenlerine Göre İmam-Hatip Liseleri, Profiller, Algılar, Memnuniyet. Aidiyet*. Değerler Eğitimi Merkezi [DEM]. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi.
- Aşlamacı, İ., & Eker, E. (2016). İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Okul Aidiyet ve Dinî Tutum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 14(32), s. 7-38.
- Ateş, H., & Evkaya, C. (2017). Din, Ahlak ve Değerler Alanındaki Seçmeli Dersleri Tercih Eden Öğrencilerin İmam Hatip Liselerini Tercih Etmeme Nedenleri. İ. Erdem (Dü.), *Geleceğin İnşasında İmam Hatip Okulları*. içinde 1, s. 455-456. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları.
- Batar, Y. (2017). İmam Hatip Lisesinde Çalışan Rehber Öğretmenlerin Öğrencilerin Beklenti ve Sorunlarına İlişkin Tespitleri. İ. Erdem, İ. Aşlamacı, & R. Uçar (Dü.), *Geleceğin İnşasında İmam Hatip Okulları*. içinde 1, s. 420. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları.
- Çalışkanoğlu, Ş. (2018). *İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Sorun ve Beklentileri (Çorum Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.
- Çınar, F. (2018). İmam Hatip Liselerinden Beklentiler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(60), s. 1243-1259. doi:http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2018.2870

- Çırak, M. (2019). *İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Meslek Derslerine Yönelik Tutumlarının İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Dertli, S. O. (2019). *İmam-Hatip Lisesi Son Sınıf Öğrencilerinin Mesleki Yeterlilik Düzeyleri Hakkındaki Görüşleri (Çorum İli Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.
- Din Öğretimi Genel Müdürlüğü [DÖGM]. (2021). *Anadolu İmam Hatip Liseleri İmam Hatip Ortaokulları Vizyon Belgesi*. Ankara: Din Öğretimi Genel Müdürlüğü.
- Din Öğretimi Genel Müdürlüğü [DÖGM]. (2022, 12 02). *Öğretim Programları*. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü:
http://dogm.MEB.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_KuranKerim_DOP_07.01.2022_01.pdf. adresinden alındı
- Doğan, A. (2006). *1997 Yılından Sonraki Dönemde İmam Hatip Liselerindeki Gelişmeler (Adana Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Ece, Ö. Y. (2018). *Anadolu İmam Hatip Lisesi Eğitim Programına Yönelik Öğrenci ve Öğretmen Görüşleri (Kartepi İlçesi Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Erdoğan, İ., & Turanalp, M. F. (2017). İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Kazanımlarının Gerçekleşme Düzeyine İlişkin Öğrenci Görüşleri. İ. Erdem, & R. U. İbrahim Aşlamacı (Dü.), *Geleceğin İnşasında İmam Hatip Okulları*. içinde 2, s. 293-306. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi.
- Karateke, T. (2020). İmam Hatip Lisesi Son Sınıf Kız Öğrencilerinin Üniversite Yönelimleri: Elazığ İli Örneği. *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(17), s. 221-239.
- Kaya, Z. (2018). İlahiyat Dışında Lisans Eğitimi Planlayan İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Meslek Dersleri ile İlgili Değerlendirmeleri Üzerine Nitel Bir Araştırma. *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 3(1), s. 61-96.
- Kırbaçoğlu, H. (2005). İmam Hatip Liseleri Hadis Ders Kitabı Üzerine. D. E. Merkezi içinde, *İmam Hatip Liselerinde Eğitim ve Öğretim* (s. 261). İstanbul: DEM.
- Koç, A. (2019). Proje Kapsamında Olan ve Olmayan AİHL'lerin Etkili Okul Özelliklerinin Karşılaştırmalı İncelenmesi. *EKEV Akademi Dergisi*(80), s. 1-24.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2018). *Güçlü Yarınlar İçin 2023 Eğitim Vizyonu*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Mücahit, M. (2016). *İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretiminde Öğretmenin Rolü (Sivas İli Örneği)*. Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Mücahit, M. (2017). Öğrencilerin Gözüyle İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri ve Meslek Dersleri Öğretmenleri (Sivas İli Örneği). *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 41(1), s. 73-99.
- Özdemir, Ş., & Karateke, T. (2018, Aralık). Öğrencilerin İmam Hatip Liselerini Tercih Etme Nedenleri: (Elazığ Örneği). *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(45), s. 5-33.
- Sarı, M. (2021). İmam-Hatip Liselerini Tercih Eden Öğrenci ve Velilerin Beklentileri ve Bu Beklentilerin Karşılanma Düzeyi. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10(19), s. 98-120.
- Seggie, F. N. (2017). *Nitel Araştırma Yöntem Teknik Analiz ve Yaklaşımlar*. Ankara: Anı Yayınları.
- Sevinç, M. (2017). İmam Hatip Liselerinde Dinî Mûsikî Eğitiminin Tarihsel Süreci ve Öğretim Programlarının Karşılaştırılması. *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(11), s. 180.
- Tarhan, H., & Karateke, T. (2021). Proje Anadolu İmam Hatip Liselerinin Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 12(2), s. 481-516.

- Topchubaev, K. (2017). İmam Hatip Okulları Öğretim Programı Sorunları ve Çözüm Önerileri. İ. Erdem, İ. Aşlamacı, & R. Uçar (Dü.), *Geleceğin İnşasında İmam Hatip Okulları*. içinde 1, s. 333-344. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi.
- Uçar, R., & Altun, V. K. (2017). İmam-Hatip Lisesi İdarecilerine Göre Sanat Eğitimi İmkânları ve Gerçekleşme Düzeyleri. İ. Erdem, İ. Aşlamacı, & R. Uçar (Dü.), *Geleceğin İnşasından İmam Hatip Okulları*. içinde 2, s. 562. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi.
- Yiğit, Y. (2019). *Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Derslerinin Problem Çözme Becerisi Kazandırması Açısından Fonksiyonelliği (Sivas İli Örneği)*. Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Yin, R. K. (2009). *Case Study Research Design And Methods*. California: Sage Inc.
- Zengin, M., & Karaman, D. (2020). Öğrencilerin Proje Anadolu İmam Hatip Liselerini Tercih Nedenleri ve Mesleki Eğilimleri. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*(54), s. 403-431.

Extended Abstract

School development studies, which emerged as a result of the developments in the world, were implemented with the concept of Effective School in America in the 70s and School Development in England in the 90s (Balci, 2014). These understandings were also reflected in our country and school development studies were initiated in Turkey in the 90s. It was stated that the studies implemented with Laboratory Schools and Planned School Development Model will be continued with the School Development Model adopted in the "2023 Education Vision" (Ministry of National Education, 2018). The model is not different from those adopted in the past, but only includes changes in some areas (Ertürk, 2020). Since school development studies are influenced by each other around the world and reveal new understandings, they may have similarities.

The School Development Model is a model based on sharing and collaboration. It aims to create a culture of sharing in schools and to ensure cooperation among stakeholders. The model has many positive aspects in creating effective schools. One of the positive aspects of the School Development Model is that it evaluates schools holistically and contributes to the development of student profiles. At the same time, it is thought that the School Development Model will be effective in identifying deficiencies in schools, improving student performance, developing teacher potential and making the right decisions for the future (Akran, 2020). Making the physical facilities of the school adequate, ensuring teacher development, and directing students to learning are the issues that are important in school development (Altun & Cengiz, 2012). The School Development Model guides schools by evaluating how to improve schools, who and how to use resources, and provides a framework for school development practices (Şahin, 2015).

Decisions are made and planned activities are carried out for the effective implementation of academic, social, sportive and artistic educational activities in the school in cooperation with students' parents and other stakeholders. Feedback is provided to administrators, teachers and parents about the school's contribution and performance. Therefore, a holistic, provable, specific, measurable, targeted and improved approach to school improvement is considered (Akran, 2020).

The new model focuses on monitoring, evaluating and supporting schools throughout the process. During the evaluation, schools receive general feedback on how far they have come since the previous semester and year and whether they have achieved the goals they set for themselves (Akran, 2020). The development of the school from the point where the school is located to the point it has reached is examined through the studies to be carried out in line with the school development plan that schools will prepare every year. Planning constitutes the key element for the school development process. Goal setting has an important role in the planning process. When setting goals, it is necessary to take into account the characteristics of the school, the environment and stakeholders, the expectations from the school and the resources of the school (Bozbayındır & Alev, 2020).

Academic studies, activities and projects in schools and the institutional capacity of the school are identified as development areas in the model. In the "2023 Education Vision", it is stated that the activities to be carried out for development areas should be determined in the School Development Plan prepared annually and that schools will be evaluated with the School Profile Evaluation Project after the activities are carried out (Ministry of National Education, 2018). In the "2023 Education Vision", development targets were set for each school level and targets were also set for Imam Hatip Schools. Improving the curriculum, course structure and language proficiency Of Imam Hatip Schools and increasing cooperation between Imam Hatip Schools and higher education institutions are adopted as the main goals. In addition to these, sub-goals include preserving the diversity of programs in imam hatip schools and making them compatible with the structure in general secondary education, reducing the number of hours and types of courses in the curriculum, planning the ratios of vocational courses and other common courses according to students who will study at universities in different fields, organizing support education in Arabic and other foreign languages, designing Arabic textbooks as a whole to develop all language skills in listening, speaking, reading and writing, and using interactive resources in Arabic learning (Ministry of National Education, 2018). Imam Hatip high schools, which are in the Turkish education system and where religious education is predominant, are institutions that need to be developed like other educational institutions. In the context of the development of these institutions, it is necessary to determine the opinions of their stakeholders and to direct development efforts in line with their opinions. In line with this necessity, in this study, IHL

students' evaluations of the academic and activity areas in their schools were analysed in terms of the School Development Model. Students' opinions were compared with the goals adopted in the School Development Model. Since a common curriculum is applied in Imam Hatip High Schools in the field of education and training in the same way as in both vocational and other secondary education institutions, both vocational and academic education and training were examined in the academic field. Since the concept of academic was used for common courses in Imam Hatip High Schools In the "2023 Education Vision", the concept of academic was used for common courses in the study (Ministry of National Education, 2018).